

Vereniging van Vrijzinnigen in Fryslân

Beweging voor eigentijds geloven

INFO

Vrij & Zinnig

Voorjaar 2021

PAGINA 2

LENTE IN DETAIL

Vandaag wil ik de lente
niet globaal beleven
maar in detail

daarom kies ik
voor die ene boom
lokaal
die met zijn wortels
in de eeuwen staat
en zijn knoppentakken
vrolijk opricht naar de zon

de oude boom
die mij vandaag
de lente een gezicht
doet geven

Oeke Kruythof

VAN HET BESTUUR

Wanneer ik dit schrijf, is het al weer een jaar geleden dat de pandemie van het Covid-19 virus in alle heftigheid los barstte. Met alle gevolgen van dien. Zowel op het persoonlijke vlak, maar ook op het sociale vlak met alle beperkingen van het bezoeken van vrienden en familie, of het kunnen bezoeken van musea en culturele festiviteiten als concerten e.d. of het gaan naar de bibliotheek. Ook wij, als vereniging, kampen met beperkingen door de Lock-down maatregelen. Geen bijeenkomsten en/of vergaderingen. Het onderlinge contact verloopt bijna uitsluitend via de telefoon of ons blad en een enkele keer via de e-mail. Schraal, maar gezien de huidige situatie is het helaas niet anders. En toch, en toch, en toch .....

Daarom willen wij als bestuur toch iets meer gaan doen. We mogen ons gelukkig prijzen dat onze pastor Catrien Bos met u contact houdt, al is het via de telefoon. Maar toch ....

Als bestuur zijn wij voornemens om tussen de uitgaven van ons blad "Vrij & Zinnig info" iets van een tussentijds bericht te verzorgen. Dat kan van alles bevatten, een gedicht, verhaaltje of nieuwtje.

De hoop is dat ook u daarvoor iets aanlevert.

En toch .....

Gebruikelijk is dat onze ledenvergadering in het voorjaar plaats vindt. Gezien de huidige situatie zal dat, naar wij hopen gezien de inentingen, hopelijk later in het jaar plaatsvinden. Na het controlerende werk van de heren A. Trox en A. van West, heeft 2/3 van het aantal leden geantwoord en ingestemd met de financiële bescheiden over het jaar 2019. Ik hoop dat we dit jaar de financiële stukken op de komende ledenvergadering behandeld kunnen worden. Alsmede jaarverslagen en dergelijke.

Wanneer u met de computer een beetje overweg kunt, kunt u van verschillende afdelingen binnen VVP – Nederland via internet hun kerkdiensten volgen. Op de landelijke website <https://www.vrijzinnig.nl> kunt u onder het kopje INFO de adressen vinden van plaatselijke afdelingen.

Een voorbeeld:

Nadat ik op Middelburg geklikt had, kwam ik op de website www.koorkerk.nl

Daar klikte ik op de knop KERKDIENTEN.

Daarna klikte ik op de knop Kerk-TV

En kreeg uitleg dat ik via de website www.kerkdienstgemist.nl hun diensten kan volgen of een eerdere kerkdienst opnieuw kunt bekijken. Op de website www.kerkdienstgemist.nl kunt per provincie selecteren, daarna per woonplaats en tenslotte welke kerkgemeenschap u wilt bezoeken.

Van Inge Bult van het Landelijk Bureau heb ik onderstaand lijstje ontvangen. Weliswaar niet geheel compleet, maar voldoende keus denk ik.

Vrijburg Amsterdam

<https://www.vrijburg.nl/kerk-tv/>

Assen

<https://www.vrijzinnig.nl/assen/terugkijken/kerkdiensten.html>

Den Haag

<https://www.kerkomroep.nl/#/kerken/11333>

Middelburg

<https://www.koorkerk.nl/kerkdiensten/kerk-tv.htm>

Gouda

<https://www.federatiegouda.nl/online-kerkdiensten/>

Arnhem

<https://www.parkstraatgemeente.nl/events/diensten-en-teksten-zondag-19-april/> (de link gaat niet over 19 april, klopt naar mijn idee wel)

Almelo

<https://kerkdienstgemist.nl/stations/1071/events>

Kampen

<https://vrijzinnigkampen.nl/diensten-via-livestream/>

Vaassen

<https://www.vrijzinnigvaassen.nl/livestream/>

Amersfoort

<https://www.twitch.tv/johanneskerk>

Wij hopen dat u hiermee geholpen bent. Als u niet of niet goed met de computer kunt omgaan, dan kunnen misschien uw kinderen of klein-kinderen u van dienst zijn. Of die aardige buurman/vrouw.

Namens uw bestuur, een Corona-vrije gezondheid.

Hein Bergman

DE KLAUWEN VAN DE NAAKTE AAP

De corona-crisis heeft ons een hoop ellende bezorgd, maar ook een wijs inzicht: dat we niet zonder elkaar kunnen. Mensen hebben elkaar nodig, aldus Karl van Klaveren.

Wat me in deze crisis overeind houdt, is communicatie, zo bedacht ik me vanavond na een mooi telefoongesprek. Het is een wat stijf woord misschien, maar het vat goed samen waar we naar mijn idee voor zijn bedoeld als mens. Ik ga dat steeds meer beseffen. Dat gevoel is bij mij sterk bevestigd door deze pandemie en alle maatregelen die erbij horen. Het was al eerder ontwikkeld in Amsterdam, waar ik eind jaren negentig rondzocht op zoek naar vrijheid. Ik maakte er televisie met hele leuke anderen, maar voelde me toch vooral een 'ik', nooit echt een 'wij' – alle relaties ten spijt. Er hing in die stad een vervreemdend sfeertje van ieder-voor-zich. Tekenend vond ik een kerkbezoek waar ik me na tien jaar ongeloof weer eens aan waagde. In de Keizersgrachtkerk nota bene. De enige 'communicatie' die dat (ondanks de communie die werd uitgedeeld) opleverde, was een praatje met iemand die toerist bleek te zijn. Van de vaste bezoekers kreeg ik het gevoel dat ze alleen elkaar zagen staan bij de koffie.

Misschien ben ik daarom wel zo gevoelig voor mensen die zich over de kerkdrempel wagen, maar niet worden gezien. Ook door de coronacrisis ben ik weer sterk gaan beseffen hoe belangrijk contact is. Opnieuw een wat stijf woord. Ontmoeting is misschien beter. Nog beter is hoe de Bijbel het verwoordt op de eerste pagina's van dit oerboek: 'Het is niet goed dat de mens alleen is.'

Lange tijd dacht ik als vrij en zwervend individu: wat een onzin! Een mens die niet met zichzelf alleen kan zijn, zit niet goed in zijn vel. Niet alleen Boedha leert dat, maar ook een filosoof als Pascal, die goed katholiek was. Maar ik ben

daar na deze crisis en door mijn ervaringen in 'Mokum' van teruggekomen. (En misschien ook wel door mijn vrijzinnige kerkgemeenschap, die me een wezenlijke les leerde: aan God doen = goed doen.)

De ontmoeting van mens tot mens zit ons in het bloed. Ze is wezenlijk voor het welzijn van onze soort. Biologen bevestigen dat. De klauwen en vleugels waardoor 'de naakte aap' wist te overleven, waren saamhorigheid en onderlinge zorg. Dat geldt ook voor de crisis waarin we nu in zijn beland. Ja, corona mag ons veel ellende hebben gebracht, maar ze bracht ons ook dit inzicht. Dat we (het) niet kunnen zonder elkaar.

*Karl van Klaveren
Predikant in de Houtrustkerk in Den Haag
en de Adventskerk in Zoetermeer*

The PASSION donderdag 1 april 2021 te Roermond

SCHOON DOOR VASTEN

Toen ik in 1980 Moslims leerde kennen, dacht ik bij de Islamitische vastenperiode vooral aan moeten en dwang. De imam vertelt dat het vasten alleen waardevol is wanneer het uit je hart komt. Vasten tegen je wil is als een leugen en kun je beter niet doen. Mijn vriendin geniet van het vasten en voelt zich dan weer als herboren. 'Ik voel de innerlijke vrede in mij groeien', zegt ze genietend. 'Schoon worden door het vasten, bewust nadenken over het geloof in je leven. Proberen de eerste stap bij gebroken relatie en conflict te zetten. Anders is het vasten schijn en zinloos. De imam legt uit dat de woorden IslaM en MoSLim zijn afgeleid van het Arabische woord SaLaaM, wat hetzelfde betekent als het Hebreeuwse woord ShaLoM. In beide talen betekent de lettercombinatie S.L.M.: vrede.

De rabbijn wijst op ShaLoM, de Vrede Gods en het vertrouwen in de kracht van Gods goedheid. 'Je hoeft er niet om te vragen, je mag daarop vertrouwen', zegt de rabbijn. 'Ook wij hebben dagen van zelf-onderzoek en voorbereiding op Grote Verzoendag en dan vasten we. Zo maken we als het ware schoon schip. In de synagoge vieren we de verzoening met de Schepper en de medemens'. Daarom dansen we bij het feest van de Vreugde van de Wet in de synagoge met de Tora, de bron van Gods vrede'.

De pandita (Hindoestaans priesteres) herkent dat schoon worden door te vasten. 'Wij vieren Holikâ Dahan', zegt ze, 'dan verbranden we de Holikâ, een stapeltje hout als symbool van het kwaad en bidden dat het goede van God in de mens mag overwinnen. Zodat het goede in je handelen en spreken wordt herkend door de medemensen. De pandita zegt: 'Het zelfonderzoek tijdens het vasten doen we vanuit het vertrouwen dat Gods goedheid sterker is dan het kwaad en dus het kwade overwint, dat het licht alle vormen van duisternis overwint.'

Ik vertel hoe we 4 weken naar het Kerstfeest toeleven en vieren dat de mens Jezus wordt geboren. Vanuit het geloof dat Gods licht elke vorm van duisternis openbreekt. Tijdens de christelijke 40-dagentijd, staat het samenspel van geloof en dagelijks leven centraal, van medemenselijkheid en naastenliefde. Veel mensen vasten dan, zodat ze zich van binnen schoon maken om het Paasfeest,

het feest van de opgestane Jezus als de Christus te mogen ervaren. We noemen ons 'Christen' met daarbij de vraag: Leidt ons leven, ons samenleven tot vrede?

*Corry Nicolay is PKN predikant
interreligieuze communicatie.*

Zie: www.kleurrijkgeloven.nl

Joden: Vasten 21 februari net als Esther.

Christenen: 40-dagentijd 21 febr – 4 april

Hindoes: tijdens Navrati van 12 – 20 april

Moslams: tijdens de Ramadan vasten van 13 april – 12 mei

KIKKER

Laatst wilde ik, Kikker, de muizen vertellen over de vastentijd. 'Muizen, jullie wonen in de kerk', zei ik. 'Ja, ideaal wonen, Kikker!' riepen ze. 'Aardige mensen! Veel lekkers!' Ze wiegden tevreden met hun staart. 'Maar weten jullie ook', zei ik, 'dat de mensen in de kerk straks veertig dagen gaan vasten?'

'Wat is dat, vasten?' vroegen de muizen.

'Dat is bijvoorbeeld... stoppen met snoepen,' zei ik.

'Dat kan niet waar zijn!' piepten de muizen geschrokken, 'De mensen komen hier toch om te víeren? Hoe kun je vieren zonder lekkers?'

Tja. Ik legde het zo uit: 'Het vieren wordt mooier als je een tijdje géén feest viert.'

'Onzin! Feest en snoep is áltijd goed voor een muis!' protesteerden ze.

'Maar jullie zijn toch kerkmuizen!' zei ik.

'Wanneer begint dat dan?' mopperden ze.

'Op aswoensdag', zei ik, 'de eerste van de komende maand'. De slimste muis keek ineens guitig en zei: 'De eerste van de maand, we doen mee hoor, kikker!'

Woensdag kwamen ze langs en zeiden zoet: 'Kikker, we hebben iets lekkers voor je meegenomen. Maar je krijgt het niet, want we gaan VASTEN!' Het was even stil. Toen riepen ze tegelijk: '1 APRIL, ... kikker in je bil!' Ze gierden het uit. Maar de pret duurde niet lang, want ik vertelde dat het 1 máárt was. En dat het vasten geen grapje was. '1 maart!' riep de een. '... zonder taart!' rijmde de ander. Toen moesten we toch lachen.

Juf Maike Douglas-Westland

<https://jufmaike.nl/het-vrolijke-voorleesboek-van-kikker/>

ZWAAIEN

Rituelen houden het midden tussen bezweren en vertrouwen

Als ik op de fiets vertrek naar de kerk waar ik werk, staan ze bij het raam. Waar ik soms op het plein kletsend met een andere ouder vergeet te zwaaien, staat mijn oudste, Jesse (6 jaar), me nu toe te wuiven met een fanatisme en een trouw die me soms wat benauwen. Bij het ontbijt kan hij al beginnen met de opmerking:

‘Mama, niet zomaar weggaan zonder te zwaaien.’ Waar ik Jesse uitwui met een glimlach en hem toewens dat hij een fijne dag tegemoet gaat, lijkt het zwaaien van Jesse meer op een soort bezweringsritueel dan op een ontspannen groet. Wat hij zou willen bezweren is me niet helemaal duidelijk.

Wil hij zeker weten dat ik weg ben, of wil hij zich ervan verzekeren dat ik weer terugkom?

Misschien is dat wel het mooie van rituelen: wat ze precies uitdrukken is niet altijd duidelijk. Op de een of andere manier kanaliseren ze de onzekerheid die het dagelijkse bestaan in het groot en in het klein met zich meebrengt. Rituelen houden misschien altijd wel het midden tussen bezweren en vertrouwen, tussen loslaten en de noodzaak zekerheid, vastigheid te hebben. Het gaat om aandachtigheid, de dingen niet zomaar voorbij laten gaan.

Eigenlijk zou ik Jesse een soort ontspanning gunnen in het zwaaien.

Dat het niet erg is als hij het een keer zou vergeten, of dat het okay is als hij net als zijn zus Stine (3 jaar) zou zeggen: ‘Nee, ik wil niet zwaaien.’

Hoe leer je een kind dat rituelen, gewoonten, er voor ons zijn en niet andersom? In gedachten dwaal ik af naar al die grote mensen die ik ken en die geleefd worden door wat eerst rituelen waren, daarna een gewoonte werd en later hun leven ging beheersen.

Maar wie ben ik om te oordelen wat vertrouwen, veiligheid of zekerheid geven aan het universum van een zesjarige? Als je niet naar school gaat, het zwembad en de bibliotheek dicht zijn en de knutselclub ook al niet doorgaat?

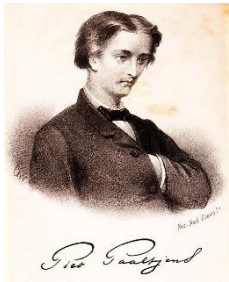
Terwijl ik mijmer over deze column, rituelen, mijn kinderen, over gezond en ongezond zijn, loslaten en verantwoordelijkheid, vraagt Jesse: ‘Mama, je zou me nog leren bidden.’

Annegreet van Wijk is predikant van de doopsgezinde gemeente Bussum-Naarden

Ds. Rienk Klooster is, nu hij geniet van zijn emeritaat, bezig om een boek te schrijven over vrijzinnige predikanten in Friesland. Op verzoek van de redactie heeft hij een stukje geschreven over François HaverSchmidt, ook wel bekend onder zijn dichtersnaam Piet Paaltjens.

François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek

Een van de eerste moderne predikanten – zeker niet de minst bekende – die in Friesland verschijnt, is François HaverSchmidt, beter bekend onder zijn dichtersnaam Piet Paaltjens. Hij wordt in 1835 geboren aan de Voorstreek te

Leeuwarden als zoon van Theodorus HaverSchmidt, apotheker en wijnhandelaar, en Geeske Bekius. Er zullen maar weinige zijn die weten dat nummer 80, het pand waar nu een Chinese Toko is gevestigd, het geboortehuis is van deze predikant en dichter. Na de Latijnse school in zijn geboortestad te hebben doorlopen vertrekt hij in 1852 naar Leiden om er theologie te gaan studeren. Het is mogelijk dat door zijn grootvader van moeders kant, François Bekius, hervormd predikant te Dantumawoude,

bij hem het ideaal leefde om ook predikant te worden. In het opstel ‘De pastorie van mijn grootvader’, opgenomen in de bundel Familie en kennissen, schrijft hij met weemoed en warmte over zijn grootouders en over de pastorie waar hij als kind zo dikwijls logeerde. In Leiden, waar de bekende moderne hoogleraren J.H. Scholten en A. Kuenen zijn leermeesters zijn, moet hij zich tamelijk gelukkig hebben gevoeld. In zijn studententijd schrijft hij tal van gedichten, die zijn uitgegeven in de bundel Snikken en grimlachjes.

Zijn eerste standplaats is de combinatie Foudgum en Raard, waar hij in 1859 in het ambt wordt bevestigd. In 1862 vertrekt hij naar Den Helder en van 1864 tot zijn overlijden in 1894 is hij predikant te Schiedam. Bijzonder zijn de jaren in zijn eerste gemeente, waarin hij als beginnend predikant kennis maakt met wat er leeft in de gemeente en met zijn rol daarin. De overgang van het studentenleven in Leiden naar de oude dorpspastorie in Foudgum moet voor hem erg groot geweest zijn. Erg thuis moet hij er zich niet hebben gevoeld in dit kleine terpdorp. Veelzeggend is het gedicht Dat heertje met zijn witte das

(1862), waarin hij zijn gevoelens uit die tijd verwoordt. HaverSchmidt is een predikant van de moderne richting. Zijn gemeente mag dan ook overwegend liberaal van ligging zijn, er is een minderheid van strenge orthodoxen, die hem niet accepteert en die oppositie tegen hem voert.

Om die mensen niet onnodig te kwetsen probeert hij pijnlijke aanvaringen zoveel mogelijk te vermijden, maar ergernis is er wel degelijk. Om lucht te geven aan zijn frustraties daarover heeft hij, creatief als hij is, in de pastorie te Foudgum een vreemdsoortig geschrift samengesteld, dat later bekendheid zou krijgen als het Oera Linda-boek. Over dit raadselachtige document is veel te doen geweest en heeft menige pen in beweging gebracht.

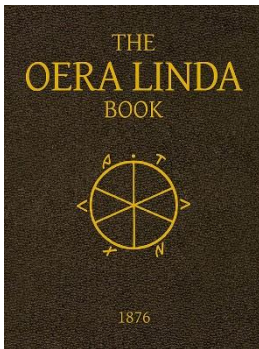
Het is Goffe Jensma geweest die in zijn in 2004 verschenen dissertatie op overtuigende wijze heeft aangetoond dat de inhoud niet anders te begrijpen is dan een vanuit modernistisch standpunt geschreven allegorie over de richtingenstrijd in Friesland in de negentiende eeuw. Na een grondige analyse van schrift, taal en inhoud van het document houdt hij François HaverSchmidt voor de auteur.

Maar nu over het boek zelf. Enkele jaren na het vertrek van HaverSchmidt naar Den Helder duikt daar ineens een opmerkelijk oeroud familiedocument op bij een zekere Cornelis over de Linden (1811-1874), sloopstimmerbaas in die stad en Fries van komaf. Deze legt het voor aan de Friese archivaris Eelco Verwijs (1830-1880), een vriend van HaverSchmidt en lid van het Fries Genootschap van Geschied- Oudheid- en Taalkunde. Het document schijnt te handelen over een vierduizend jaar oude schitterende Friese cultuur en is geschreven in een quasi oud Fries en in een op een wagenwiel geïnspireerd lettertype. Verwijs laat het aanvankelijk wat op zijn beloop, maar legt toch een kopie van de eerste pagina voor Johan Winkler (1840-1916), arts te Leeuwarden, eveneens lid van het Fries Genootschap en geïnteresseerd in oude documenten. In de genootschapsvergadering van 24 november 1870 brengt Winkler verslag uit van zijn bevindingen. Hij vindt het handschrift zeer verdacht, vreemd van inhoud en taal, een samenraapsel van mythologie en geschiedenis, maar opheldering over

NPB kerk te Schiedam 1

auteur en herkomst weet hij niet te geven. In die vergadering is ook Jan Gerhardus Ottema (1804-1879) aanwezig, die zeer geïnteresseerd is in het document. Goedgelovig als hij is, is hij meteen stellig overtuigd van de echtheid ervan en van de historische betrouwbaarheid van de inhoud. Hij bestudeert het, maakt er een vertaling van en geeft het in 1872 uit onder de titel Oera Linda-boek. Daarmee begint dit mysterieuze document een eigen leven te leiden. De filoloog J. Beckering Vinckers (1821-1891) weet echter op overtuigende wijze aan te tonen dat het gaat om een mystificatie. De onbekende auteur, die wellicht op de hoogte is van de discussie die gaande is, houdt zich echter wijselijk stil. Het voert te ver om in te gaan op het verloop van de bizarre receptiegeschiedenis van deze literaire vervalsing. Belangrijker is het om te kijken naar de inhoud ervan en de relatie met het modernisme in Friesland.

Wat dat laatste betreft heeft Jensma op basis van een zeer minutieus literair onderzoek de geheimen van dit boek op een overtuigende wijze ontsluit. Hij komt tot de conclusie dat het Oera Linda-boek geïnterpreteerd moet worden als een godsdienstig en allegorisch geschrift. Ogenscheinlijk handelt het over de oude Friezen, maar het voegt zich in de context van het debat over de godsdienst in de negentiende eeuw. Zo vertoont het Opperwezen van de oude Friezen, WR.ALDA genaamd, wat betekent 'die overal aanwezig is' grote overeenkomsten met de godsopvatting in de moderne theologie van de Leidse hoogleraar J.H. Scholten. In de 'Oude leer' wordt gesteld dat WR.ALDA begin en eind is van alle dingen en dat hij alles in alles is. In de natuur heeft hij zijn wetten gelegd, zodat de hele werkelijkheid ordelijk en wetmatig verloopt. WR.ALDA is alleen God en er zijn geen goden buiten hem. Het geschapene wisselt en verandert en is dus schijn, maar God alleen is onveranderlijk en dus blijvend. De lezer wordt aangespoord om achter schijn en illusie op zoek te gaan naar wat wezenlijk is. Dit doet sterk denken aan de moderne theologie. Immers de modernen leren dat men de Bijbel niet letterlijk moet nemen, maar op zoek moet gaan naar de diepere waarheid. Evenzo moet men ook het Oera Linda-boek niet nemen voor wat het schijnt te zijn. Jensma karakteriseert het Oera Linda-boek als een allegorie van de richtingenstrijd vanuit modernistisch oogpunt. In die tijd staan namelijk twee ideeënwerelden en geloofsbelevingen tegenover elkaar: de van het modernisme en die van de

orthodoxie. Als twee elkaar bestrijdende partijen worden ze tegenover elkaar gezet. Zo zijn er de kinderen van de volksmoeder Frya, de Fryas.bern of kortweg de Fryas. Dit zijn de vrije Friezen, de geestelijk vrijen ofwel de vrijzinnigen. Zij zijn de mensen van het licht, van de openheid en van het geweten, de mensen met zuivere geloofsopvattingen, met democratisch besef en liefhebbers van de vrijheid. Zij hebben ijzeren wapens ofwel argumenten die sterker zijn dan die van hun tegenstanders. Die tegenstanders zijn de Magí en de Finnen, beide afstammelingen van Finda. Dit zijn de fijnen ofwel de orthodoxen. De Finnen worden gekarakteriseerd als dom, bijgelovig, wettisch en bang. Lachen beschouwen zij als zonde. Hun wapens zijn van steen en koper, d.w.z. hun argumenten zijn inferieur en uit de tijd. Zij zijn slaven van hun priesters, de magí, die hen in bovennatuurlijke krachten ofwel wonderen willen laten geloven. Dit laatste, de mogelijkheid van bovennatuurlijke wonderen, in de Bijbel voorgesteld als een goddelijk ingrijpen in de wetmatigheid van de natuurlijke orde, is in de jaren zestig van de negentiende eeuw een actueel thema in het theologische debat. Moderne predikanten worden er in de praktijk mee geconfronteerd als zij bijvoorbeeld met Pasen in hun preek de historiciteit van de fysieke verrijzenis van Jezus uit de dood ontkennen. Op grond van zijn analyses komt Jensma tot de conclusie dat het Oera Linda-boek een werkstuk is waar verschillende personen aan hebben bijgedragen, maar waarvan François HaverSchmidt wel de belangrijkste auteur moet zijn. Immers hij was een leerling van Scholten en kende de moderne theologie. Als predikant was hij dikwijls geconfronteerd met de kerkelijke richtingenstrijd. Bovendien was hij een creatieve geest, in staat tot een dergelijke literaire prestatie. Het document vertoont trouwens frappante overeenkomsten met eerder werk van zijn hand. Bij de uiteindelijke totstandkoming van het boek moet hij hulp hebben gehad van een paar goeie vrienden: Eelco Verwijs en Cornelis over de Linden. Het is waarschijnlijk hun bedoeling geweest om het document bij wijze van grap voor te leggen aan de mensen van het Fries Genootschap om te zien hoe deze oudheidkundigen en taalwetenschappers erop zouden reageren. De ondeugende samenstellers konden echter niet voorzien dat sommigen stellig gingen geloven in de echtheid van hun creatie en dat er zulke heftige discussies over zouden

ontstaan. Om hun eigen goed naam en faam te redden, hebben zij zich waarschijnlijk teruggetrokken in een dodelijk zwijgen. Dankzij het minutieuze spuurwerk van Jensma echter is aangetoond dat het mysterieuze Oera Linda-boek in plaats van een papier uit een rariteitenkabinet een zeer interessant document is, dat gesitueerd moet worden in de strijd tussen modernisme en orthodoxie in de jaren zestig van de negentiende eeuw. Zo blijkt het in plaats van een bizar document een serieus geschrift te zijn, niets minder dan een opmerkelijk en origineel pleidooi voor gewetensvrijheid.

Literatuur:

R. Nieuwenhuys, *De dominee en zijn worgengel. Van en over François*

HaverSchmidt. Preken, voordrachten, brieven en andere documenten, Amsterdam 1964,

François HaverSchmidt (Piet Paaltjens), *Snikken en Grimlachjes*.

Familie en Kennissen, bezorgd en ingeleid door Rob Nieuwenhuys, Amsterdam / Antwerpem 1981.

Goffe Jensma, *De gemaskerde God*. François HaverSchmidt

en het Oera Linda-boek (diss. R.U. Groningen), Zutphen 2004.

Het Oera Linda-boek. Bezorgd door Goffe Jensma, Hilversum 2006.

Rienk Klooster. Leeuwarden, februari 2021.

DAT HEERTJE MET ZIJN WITTE DAS

Dat heertje met zijn witte das
Was eertijds een minnezanger;
Doch sinds het die witte das aanheeft,
Minnedicht het niet langer.

Nu preekt het en doet huisbezoek,
En voor de variatie,
Houdt het 's winters, driemaal in de week,
Lidmatencatechisatie.

Ik bezweer u, mijn allerliefste vriendin!
De draak hier niet mee te steken;
Er zit wezenlijk zo iets aandoenlijks in,
Dat een hart er wel van mocht breken.

François HaverSchmidt. Den Helder, 1862.

RACISME ALS CHRISTELIJKE ERFENIS

Toen ik een jaar of 10 was kregen mijn teamgenoten en ik allemaal een witte en een zwarte veter voor in onze voetbalschoen. Dat was een statement tegen racisme. Ik begreep alleen niet waarom dat nodig was. Iedereen was toch tegen racisme, net als ik? Sprak dat niet vanzelf? Grote dank dus voor het stuk waarin Paul Rasor erop wijst hoe erfenissen van de Verlichting, zoals de nadruk op individuele autonomie, ons het zicht op racisme als structureel probleem kunnen ontnemen. Onze reactie is dan zoals die van mij als jonge voetballer: ik ben niet racistisch!

Ook op andere manieren is het de moeite waard te kijken hoe de Verlichting van invloed is op racisme. Specifiek: op christelijk racisme. Als gelovige en als theoloog vind ik het sowieso belangrijk om de rol van het christendom in het ontstaan van en de verspreiding van racisme te bespreken, zeker ook in Nederland. Racisme is namelijk ook een christelijk probleem: theologen voorzagen voor een deel in het ‘verhaal’ om de ideologie van slavernij te onderbouwen, bijvoorbeeld door het verhaal de zonen van Noach uit te leggen alsof het bij de vervloeking van Cham gaat over zwarte mensen die worden gedoemd tot slavernij. Dat gebeurde ook omdat VOC- en WIC-theologen vroegen om kolonialisme en slavernij te legitimeren. De instituties van de staat, van de WIC en de VOC en van de nationale calvinistische kerk waren met elkaar vervlochten. Zo ontstond een theologie die christendom aan beschaving koppelde, en aan witheid.

Maar laat ik bij het begin beginnen, tenminste wat mezelf betreft. Voor mij was het een leerproces dat nog steeds doorgaat om zicht te krijgen op racisme als probleem en op mijn eigen positie daarin. Pas toen ik in de twintig was en een tijd lang in Jeruzalem woonde, ontdekte ik dat ik wit ben en dat dat een rol speelt in hoe ik me door de wereld kan bewegen. Ik kreeg, kortom, meer zicht op mijn bagage en mijn privileges. Racisme speelt in een rol in de Israëliëse samenleving waar Europese joden een andere positie hebben dan joden afkomstig uit Arabische en Afrikaanse landen. Racialisatie speelt ook een rol in de manier waarop Palestijnen als onbeschaafde, gewelddadige mensen worden afgeschilderd – voor mij lastig om te doorzien omdat de Europese christelijke

geschiedenis van antisemitisme me in de eerste plaats gevoelig maakte voor de belangen en ideeën van Israëliische joden. Ik leerde zien hoe op de Westoever in feite een systeem van apartheid heerst: voor Palestijnen geldt het ene rechtssysteem, voor Israëliische joden het andere. Bij een checkpoint was ik zelf een witte vrouw met een Europees paspoort en dat leverde een heel andere behandeling op. Belangrijk was een ervaring in zo'n checkpoint waar een witte Zuid-Afrikaanse vriend, zelf opgegroeid binnen het systeem van Apartheid, vertelde hoe hij zichzelf herkende in de jonge Israëliische soldaat die onze paspoorten controleerde. Hij had met hem te doen. 'Op een dag komt hij erachter dat hij onderdeel is van een gewelddadig en onrechtvaardig systeem', zei hij, zoals hij daar zelf was achter gekomen, als student in Zuid Afrika. En toen zei hij tegen mij: 'En op een dag komen witte Europeanen zoals jij erachter van welk systeem jullie onderdeel zijn.'

Voor wie nieuw is op dit toneel, kan het verwarrend zijn: er is een batterij aan terminologie om je eigen te maken: wit privilege, institutioneel racisme, hoe zit het, wat is het? Dat leerproces is iets dat we delen als witte mensen. De één heeft zich er al meer in verdiept dan de ander, maar als witte mensen moeten we over racisme leren door te luisteren, te lezen, zodat we begrijpen wat anderen aan den lijve meemaken. Zij hoeven het niet te leren. Daar zit iets schrijnends in: dat de mensen die onrecht ervaren hun pijn voorleggen aan de anderen: 'Dit is het. Zie het.' Dan zijn er altijd weer mensen die het bagatelliseren of de schuld bij het slachtoffer leggen. Het minste dat wij in antwoord daarop kunnen doen is het leerproces aangaan. Niet meteen zeggen: ik ben niet racistisch. Ik heb die witte en zwarte veter niet nodig.

Als je inzicht hebt in de grotere verbanden, kun je er verantwoordelijkheid voor nemen. Racisme is een hiërarchie: dat witte mensen bovenaan staan, beter zijn. Het is bedacht, bewust, om kolonialisme en slavernij te verdedigen. En kolonialisme verspreidde het bijbehorende systeem van racisme over de wereld en dat heeft effect tot op de dag van vandaag. Het werd een structureel probleem, het zit in onze instituties. Zo duikt racisme op bij de politie, bij de belastingdienst, bij sollicitatieprocedures. De confrontatie met racisme kan verwarrende gevoelens oproepen. Van ongemak, omdat je niet precies weet wat de codes zijn, omdat je dingen hebt gezegd die kwetsend bleken te zijn. Ze horen er denk ik bij. Natuurlijk is niemand schuldig aan de daden van voorouders. We zijn verantwoordelijk voor onze eigen daden. En daarom

kunnen wel onze verantwoordelijkheid nemen voor de hedendaagse gevolgen van de daden van die voorouders.

Regelmatig hoor ik christenen zeggen dat theologen en christenen weliswaar een rol hebben gespeeld in de legitimatie van kolonialisme en slavernij, maar ook in de afschaffing. Dat is allebei waar. Toch is het belangrijk aandacht te besteden aan de manier waarop 400 jaar kolonialisme de theologie wezenlijk hebben veranderd.

Ik noemde al dat christendom (ook) in Nederland gekoppeld raakte aan witheid en beschaving. Kerken en theologie veranderden door ervaringen met slavernij en kolonialisme. Simpel gezegd: Nederlandse identiteit werd geassocieerd met witheid en christendom, Jezus werd een witte Jezus. Daarmee bedoel ik niet alleen dat Jezus als blonde witte man afgebeeld of gevisualiseerd werd, maar vooral dat de westerse theologie als centrum werd gezien van waaruit de hele wereld hiërarchisch beoordeeld kon worden. Jezus stond voor het witte westerse christendom dat de wereld beschaving zou brengen.

De ideologie van witte superioriteit was nooit alleen gebaseerd op vermeende lichamelijke eigenschappen, maar ook op cultuur, taal en religie. Niet alleen witheid was superieur, maar de christelijke, witte, westerse cultuur was dat. Nog specifiek: de witte, heteroseksuele cisgender man stond aan de top van de koloniale hiërarchie. Mensen werden dus niet alleen op grond van huidskleur hiërarchisch ingedeeld, maar ook op grond van onder andere religieuze kenmerken. Katharine Gerbner beschrijft in haar boek *Christian Slavery* hoe in de context van protestants kolonialisme en slavernij het idee van witte superioriteit een verfijning is van het oudere idee van protestantse superioriteit.

Zijn vrijzinnigen minder vatbaar racistische invloeden in de theologie? Voor- en tegenstanders van racisme en slavernij waren er te vinden onder orthodoxe en onder vrijzinnige theologen. Onder de oprichters van de Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing van de Slavernij waren bijvoorbeeld naast orthodoxe protestanten ook veel vrijzinnige theologen. Helaas betekende de afschaffing van slavernij niet dat racisme ook voorbij was, integendeel. Hoewel het proces van het indelen van mensen op basis van het concept 'ras' al veel eerder begon, ontwikkelde racisme zich pas in de negentiende eeuw als wetenschappelijke ideologie. Voor Europeanen in de moderne tijd – wetenschappers, politici, dominees, theologen – was racisme een moreel en

empirisch gerechtvaardigde manier van denken, schrijft Shawn Kelley in zijn boek *Racializing Jesus*. Verlichte geesten gingen ervan uit dat enkel witte mensen, om precies te zijn mannen, rationeel waren. Bij het idee van beschaving dat in de Verlichting zo centraal stond, hoorde het christendom als ideale, individualistische en rationele godsdienst. Juist ook vrijzinnige theologen zijn gevoelig voor dat idee van christendom als beschaafd, rationeel en individueel. Omdat ze meer op de gemeenschap gericht zijn werden bijvoorbeeld jodendom, islam en katholicisme gezien als mindere godsdiensten.

De grootste verantwoordelijkheid in het ontmantelen van de stugge structuren van racisme ligt bij witte Nederlanders. Het is onze verantwoordelijkheid om ons verder te verdiepen in de betekenis van witheid, de geschiedenis ervan en de manieren waarop ons denken en onze structuren racisme doen voortduren, ook in de manieren waarop we kerk zijn. In het ontrafelen van de verknoptheid van subtiel structureel racisme met theologische taal en denken ligt mijns inziens een grote taak. Vaak uit zich dat subtiel en onbewust, bijvoorbeeld in manieren waarop Jezus als rationeel en vredelievend tegenover het gewelddadige Oude Testament wordt gezet. Of hoe over 'ras' wordt gesproken als iets dat daadwerkelijk bestaat. In manieren waarop we onszelf als witte mensen onbewust als neutraal zien en als de norm. Hoe meer we ons bewust zijn van de manieren waarop racistisch gedachtegoed verknoot raakte met onze tradities, hoe beter we dat kunnen bestrijden. Juist omdat dit kwaad niet buiten ons zit, maar in onze hoofden en systemen, is het zo belangrijk dat we ons ertegen uitspreken. Niet om onszelf buiten het probleem te plaatsen, maar als intentie: we verzetten ons tegen het racisme dat ook wij hebben ingeademd en verinnerlijkt.

Dr. Janneke Stegeman is publiek theoloog en bijbelwetenschapper. Zij promoveerde in 2014 op het proefschrift 'Decolonizing Jeremiah'. In het seizoen 2016-2017 was zij Theoloog des Vaderlands.

Boekbespreking

Monster, Avontuurlijke rampspoed

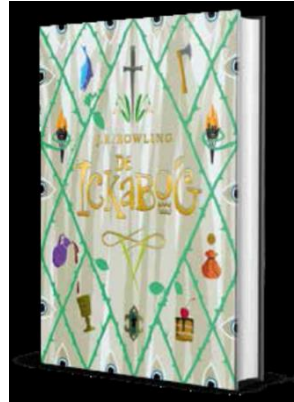
Het sprookje *De Ickabog*, over waarheid, hoop en vriendschap, lag al jaren op de zolder van de bekende Britse kinderboekenschrijfster J.K. Rowling. Dit verhaal vertelde ze vroeger aan haar eigen kroost en tussen het schrijven van

de Harry Potter-boeken door op papier gezet. Toen de wereld afgelopen voorjaar vanwege corona op slot zat, haalde ze het tevoorschijn om het als boek uit te brengen voor alle kinderen die thuis kwamen te zitten.

Voordat het werd gepubliceerd zette ze al verschillende stukken op haar website en vroeg kinderen om er tekeningen bij te maken. Een deel van deze illustraties is in het boek verschenen. Leuk detail: in de in het Nederlands vertaalde versie staan alleen tekeningen van jonge Nederlandse makers.

In het boek wil de wat wereldvreemde koning Fred zich bewijzen en gaat daarom op zoek naar het monster De Ickabog. Door zijn volk wordt hij achter zijn rug om uitgelachen, omdat ze niet geloven dat dit wezen echt bestaat. De zoektocht mondt uit in een spannend avontuur vol intrige, verraad en moord. Gelukkig is er Roos, een meisje dat de koning zowel op de proef stelt als hem helpt.

Rowling verdient een pluim voor haar streven kinderen een nieuw verhaal te vertellen en iets te doen te geven in een tijd van quarantaine en thuischoling. Het sprookje is alleen niet steeds wat je verwacht van de schrijfster die in eerder werk de vrolijke noot en ondraaglijke spanning als geen ander wist te combineren. Het blijft soms teveel hangen in moord en ramspoed en wordt pas tegen het eind echt verrassend.

*Nienke Opmeer
De Ickabog, J.K. Rowling,
vert. Wiebe Buddingh',
uitgeverij De Harmonie, € 19,90*

WARMTE ALS LIEFDEVOLLE ENERGIE

*We leven volgens Hans Feddema zowel in een corona als een eenzaamheidscrisis.
Warmte en positiviteit zullen belangrijker dan ooit zijn nu bijeenkomsten verboden zijn.*

Premier Mark Rutte en koning Willem noemden in hun prima toespraken tot ons als volk van Nederland beide crises als de uitdaging van nu. De koning vroeg daarbij ook aandacht voor drie dingen: namelijk alertheid, solidariteit en warmte. Het is wel een beetje de vraag of de mijns inziens echt noodzakelijke

maatregelen om het corona virus in te dammen, het ons wel gemakkelijk maken het eenzaamheidsgevaar het hoofd te bieden. Los daarvan geef ik echter graag aandacht aan de warmte die koning in de trits in zijn speech noemde.

Het belang van onze houding

Vaak staan we er niet bij stil, dat voor anderen niet alleen onze daden belangrijk kunnen zijn, maar ook onze houding jegens hen, inclusief onze woorden en energie. Woorden kunnen warm zijn, maar ook koud, ja ze kunnen zelfs diep kwetsen, soms onbedoeld, maar niettemin hard aankomen. Zeker in een tijd waarin het ‘gelijkhebberig redeneren’ en ‘het kritisch jegens elkaar zijn’ hoog scoren, speelt dit. Zelfvertrouwen en niet al te gevoelig zijn lijken daarom in deze moderne tijd geen overbodige luxe volgens psychologen. Helaas hebben we ook zelf niet altijd genoeg zelfvertrouwen. We zien dat soms wel bij onszelf, maar te weinig bij de ander helaas, dus geven er geen blijk van dat ook anderen kwetsbaar (kunnen) zijn. Door het coronagevaar heerst er bovendien extra angst bij ons. Sommige politici spelen er zelfs op in zoals bleek bij het recente Kamerdebat. Een kritisch Kamerdebat is goed, maar ook daarbij is het immers goed te bedenken dat zoals de Fransen zeggen ‘het de toon is die de muziek maak’. Ministers treden niet voor niets terug, ook al kan oververmoeidheid daarbij mede een rol s hebben gespeeld.

Elkaar versterken

Wat we in deze tijd en zeker nu met de coronacrisis nodig hebben, is elkaar innerlijk versterken, in plaats van anderen psychologisch verzwakken, ook al is het maar met kritiek in houding en in woorden. Innerlijk versterken? Ja, anderen laten merken of het gevoel geven dat ‘ze er mogen Zijn’. Ieder mens heeft immers waarde. De inspirerende Mandela zei eens: “Als ik iemand iets goeds zie doen, geef ik hem/haar een compliment en als ik hem/haar iets fout zie doen, bied ik mijn hulp aan”. Warmte kun je ook vertalen met ‘liefdevolle vriendelijkheid’, een bekend begrip of waarde van Boeddha. Warmte is in wezen een vorm van liefde. Mensen zijn daar gevoelig voor, al is het maar in de vorm van een warme glimlach, een schouderklopje of een hartelijk attent telefoontje.

Het behoeft geen nader betoog dat dit alles ook vandaag geldt, nu sociale bijeenkomsten, zelfs kerkdiensten en ook het marktgebeuren tot het minimum wordt beperkt. Elkaar lichamelijk warmte geven kan vandaag minder goed of moeilijk gezien de voorschriften afstand te bewaren. Laten we daarom ons best doen elkaar in innerlijke of geestelijke zin liefdevolle warmte te geven. Wie weet hoe creatief de coronacrisis ons daarin nu maakt. Misschien is die dan nog ergens goed voor. Mogelijk kan die warmte-uitstraling ons tevens helpen te midden van de uitdagingen van nu positief te blijven en de moed er in te houden.

Dr. Hans Feddema is cult. antropoloog, oud-Universitair Docent a./d.VU, historicus.

“OP VERHAAL KOMEN” ...:

Aristoteles, de oude wijsgeer, in het begin van onze Christelijke jaartelling, was niet alleen gezegend met wijsheid, maar ook gezegend, erg populair en beroemd als één van de beroemdste rasechte verhalenvertellers: zoals er velen in die lang vervlogen tijdgeest waren. Daarbij kwam ook nog zijn charismatische uitstraling als woordkunstenaar met een warme stem: “Heel belangrijk die verhalenvertellers” vond hij, “Ze zijn de smeerolie van de samenleving, en daarbij ook nog “De kern van de evolutie: d.m.v. overdracht/doorgeven, en het gevoelig invoelbaar maken van de innerlijke mens”. Dat betovert ook heden ten dage nog altijd beeldoverdrachten, inclusief het oude kerstverhaal: telkenjare weer opnieuw. Het mooie van verhalen vertellen en ernaar luisteren, is ook de overdrachtelijke kracht die er van uit gaat: boeiend, interessant en passievol voor het verhaal dat de verhalenverteller er mee oproept. Met wel soms eens de vraag: “Zouden verhalen ook echt waar zijn? Meeslepend, zodat het bijna ook je geloof gaat worden. Zoals iemand eens tegen me zei: “Prachtig, genoten, mooi gebracht, met dan een diepe zucht ook wel eens: “Zou het ook waar zijn, was het maar zo’n sprookje!” Maar dat doet nooit iets van het genieten af! De echte verhalenverteller roept verbondenheid op. Dat komt heden ten dage steeds minder voor, terwijl er juist steeds meer behoefte komt aan verbinding. Terwijl daarbij de populaire verhalenverteller ook heden ten dage een beroemd en nuttig gegeven kan zijn, en positief gebruikt kan worden voor verbinding met de samenleving: en nopen tot luisteren. Luisteren naar elkaars verhalen, ook tussen de trieste verhalen van deze coronatijd. Gelukkig, de verhalenverteller is weer in opkomst en creëert in beschouwelijk denken. Of

ook als een nieuwe geboorte, zoals in het kerstverhaal. Dus niet alleen in de oude tijd had de verhalenverteller kracht en nut en succes, nu, nauwelijks nog een eeuw geleden, zaten we met kerst b.v. 's avonds rondom het "keukenfornuis" waaraan handdoeken en theedoeken hingen te drogen aan de zijstangen. In het midden werd de chocolademelk warm gehouden: was dat een grote pan, dan gingen er drie ringen af voor het openen van de kookplaat, was het een kleine pan dan ééntje. Samen om dat fornuis vertelden wij onze verhalen en gevoelens en opvattingen. Een vredig beeld bij het kolenvuur. Die vredige beelden verdwenen langzamerhand met het kolenfornuis en de theedoeken. Tot Corona ons weer confronteerde met luisteren naar onszelf en anderen. Er kwam zelfs een bloeiende echte hoge studierichting als opleiding tot Professioneel Verhalenverteller. Een behoefte die blijkt te bestaan, en begrip gaat krijgen op de samenleving, en het delen van elkaars verhaal. Wel of niet te bevatten: Ook het oude verhaal over geboorte en Licht en Vrede zal weer opnieuw doorverteld worden: blijven hopen of zo'n geboorte echt een gezicht krijgt.

Hiërogliefen

Zo'n grote verhalenverteller, nog geen halve eeuw geleden, was ook Ds. P. Simoons inmiddels overleden en tien jaar predikant geweest: van 1958/1968. Bij zijn afscheid gaf hij een eigen verhalen/ gedichtenbundel uit: "Hiërogliefen" vanuit zijn Vrijzinnige betrokkenheid destijds bij de gemeenten van Wierden (Hervormde Kapel) en Hellendoorn/Nijverdal. Een mooie bevlogen verteller die verhalen schreef en voordroeg en het nut en zijn passie daarvan omschreef omdat de verhalen, het verhaal, doorverteld moet worden. Zijn bundel bevat zijn motivatie over doorvertellen o.a. met: "Ja, elkaar oude en nieuwe verhalen vertellen, ervan te zingen als het donker wordt. Een stralende dag vol lof en blijdschap zodat het hart uitbreekt in jubel... Maar soms is de wereld verbijsterend, een nacht zonder antwoord. Dan kunnen die oude verhalen die stilte verbreken: die ons beklemmt en troosten. Vertel me asjeblijft die verhalen van tintelend leven, zonder commentaar en twijfel: van onze eeuwen en ook nu, want zij zijn sterk. Vertel die verhalen en leer mij luisteren..."

RECENSIE: REDE & RELIGIOSITEIT.

Meedenken over god-natuur in de klas.

Kan dat, het bovennatuurlijke geen plaats geven en toch gevoelig zijn voor spiritualiteit, voor het mysterie van het leven? Kan een strikt wetenschappelijk wereldbeeld samen gaan met een fascinatie voor religie? Bij het lezen van ‘Rede en religiositeit- een leidraad voor niet-gelovigen’ van Ton de Kok krijg je positief antwoord op deze vragen.

De wetenschappelijke antwoorden op de vraag naar het ontstaan van het heelal én open staan voor het godsdenken is te combineren. Het is dan wel de vraag hoe je die naam van God invult. Daar weet Ton de Rijk raad mee. De meerwaarde van dit boek is het feit dat Ton de Kok leraar levensbeschouwing is op het Fons Vitae Lyceum in Amsterdam. En de uitgever had hem gevraagd bij het schrijven aan zijn leerlingen te denken. Dat doet hij dan ook in het 2e deel. In het eerste deel neemt hij je mee in de gedachtewereld van filosofen die ons van alles vertellen over het universum, de kosmos, en het ontstaan van het heelal. Het zijn gidsen die Ton helpen klaarheid te krijgen over het ontstaan van alles.

God-natuur

Met deze wijsgeren komt Ton uit bij een scheppende kracht in de natuur. Let wel, IN de natuur. Niet naar buiten. Het heelal staat bol van intelligentie, in welke vorm dan ook. Hoe je die intelligentie mag noemen? De Kok komt dan uit bij de naam ‘God’. Maar is dat dan God-de-Vader? Die route loopt dood, al sinds de natuurfilosofen die wezen op de scheppende kracht in de natuur. De materie, het heelal, de wereld, het is niet geschapen door een buitenkosmische scheppende geest of God. Maar daarmee gaat het mysterie niet weg! Want de vraag blijft: waardoor is er iets en niet? En al die schoonheid, de pracht van de schepping? We hebben het woord God daarvoor nodig. Maar dan anders. De enige religie die mogelijk is binnen de rede, is te spreken van een God-natuur. Die je trouwens ook best binnen de rede mag aanspreken als ‘Vader’. Weet dan wel, het is een beeld voor God-natuur. Deze God-natuur legt De Kok vervolgens aan zijn leerlingen op een aantrekkelijke wijze uit en wij als lezers mogen achter in de klas meeluisteren. Mee genieten.

Ton de Kok weet uit een enquête dat velen van zijn leerlingen geen godsbeeld hebben. Maar de meesten zijn wel ‘religieus aanraakbaar’. De leerlingen willen

namelijk niet leven met een platte toevalligheid. De jongeren zijn onder de indruk van de schoonheid van de natuur. De complexiteit van het heelal raakt hen. Ze vinden een schepping uit het niets ondenkbaar, dus als Ton de Kok God-natuur introduceert, is de klas vol aandacht. De Kok weet ook God-natuur in al haar verschijningsvormen goed over te brengen. Het is heerlijke kost, dat tweede deel, waarin Ton de Kok zich dus richt tot zijn leerlingen. De jongeren krijgen door dat ze deel van God zijn, ze worden zelfs dochter of zoon van God genoemd!

Rationeel en irrationeel prikkelend

Gooi God dus niet weg is het pleidooi. Waarom niet? Ik vat het samen met deze zin: “Bij het gebruik van god-natuur gaat het om de universele, kosmische pracht die zo onthutsend complex in elkaar zit dat ik het woord God nodig heb om dat sublieme, dat volmaakte, dat eeuwige en oneindige uit te drukken. In het menselijke taalgebruik is er geen beter woord voor”.

Ik raad het boek leraren godsdienst/ levensbeschouwing van harte aan. Maar ook opvoeders en ouders die met jongeren in gesprek zijn over de meest wezenlijke vragen van het bestaan. Het kan zelfs troostend werken voor deze generatie die al zoveel te verstouwen heeft (klimatologische vernietiging, migratiestromen, individualisering), te weten dat de schepping vol mysterie zit, leven brengt en vreugde biedt.

Het is –zegt de ondertitel – ‘een leidraad voor niet-gelovigen’. Maar gelovigen raad ik het ook aan, want ook zij kunnen het vaak niet rond krijgen: geloven in God en de evolutie. God en het uitdijen van het heelal. Ton de Kok weet – schreef een moslimleerling ‘het rationele en irrationele manier van denken te prikkelen. Dat heb ik nog niet eerder meegemaakt’.

Titel: Rede & religiositeit- een leidraad voor niet-gelovigen

Auteur: Ton de Rijk

Uitgever: Thoth-Bussum

ISBN: 978 90 6868 809 2

Prijs: €16,95

*Jos van Oord is theoloog,
tv-presentator bij de KRO-NRCV en predikant.*

GELOVEN

Er hangen rampen in de lucht
Er zijn miljoenen op de vlucht
Er wordt een Zuidpool leeg geboord
Er worden kinderen vermoord
Ik denk te vaak aan Tsjernobyl
En wat op Hiroshima viel
Ik denk aan aangeschoten wild
Ik denk aan Groningen dat trilt
De oceaan is zwaar vervuild
Er wordt gejankt, er wordt gehuild
Het is een radeloze tijd
De jeugd die is zijn toekomst kwijt

Maar toch en toch en toch
en toch en toch en toch
Blijf ik geloven in bloemen en de lente
De lente met zijn lichte, jonge groen
Blijf ik geloven in de kracht en de talenten
Die iets aan onze wereld willen doen
Ik blijf geloven in dat kind dat niet kan liegen
Mijn kleinzoon met zijn lief en blij gezicht
Ik blijf geloven in de vogels die nog vliegen
Ik blijf geloven, ik blijf geloven in het licht

Er lopen spoken door mijn hoofd
Er wordt gejat, er wordt geroofd
Er wordt een wanhoopskreet geslaakt
Er worden scholen afgemaakt
Er zijn dictators aan de macht
Er worden mensen afgeslacht
Er worden zeeën leeg gevist
En naast mij woont een terrorist
Er zijn weer Nazi's op de been
Waar gaan ze heen? waar gaan ze heen?
Ik heb toch zo'n onrustig hart

Ik zie het zwart, ik zie het zwart

Maar toch en toch en toch en toch
en toch en toch en toch
Blijf ik geloven in bloemen en de lente
In de lente met zijn lichte jonge groen
Blijf ik geloven in de kracht en de talenten
Die iets aan onze wereld willen doen
Ik blijf geloven in dat kind dat niet kan liegen
Mijn kleinzoon met zijn lief en blij gezicht
Ik blijf geloven in de vogels die nog vliegen
Ik blijf geloven ik blijf geloven in het licht
Geloven in het licht, de wereld die moet verder
Geloven in het licht, we mogen niet kapot
Geloven in het licht, wie is onze herder?
Geloven in het licht, waar is toch die god?

Youp van 't Hek

MELANCHOLIE VAN HET HEDEN

Het maakt niet uit haast waar je bent,
een plein of stad, het weidse land,
elk uitzicht spreekt je van voorbij.
Of nooit geweest, maar toch gemist.
Niet jij maar iets in je, wat voelt of
meetrilt met muziek, zoekt
in de lucht, de sloten, geur van hooi
het landschap dat je kent in jou,
dat óók zo blauw en zomers was.
Het komt betoverend tevoorschijn:
gelach van ouders, zingen op de fiets,
de sprong het juichend water in. Niets
sprak tot je zoals nu en zei —
oh onterecht — dat alles wat je leeft
slechts echo is, een naklank. Bijna echt.

*Marjoleine de Vos (1957)
uit: Hoe verschillig (2021)*

Wij wensen u goede en inspirerende Pasen en Pinksteren toe
met de mensen die u dierbaar zijn in goede gezondheid.

Colofon

Samenstelling en redactie:

Ds. H.H.A.B. Bergman
(zie verder bij bestuur)
E-mail: h.bergman@xs4all.nl

Mevr. M.A. de Haan - van Medevoort
(zie verder bij bestuur)
E-mail: miek.archadres@gmail.com

Verschijnt 4x per jaar
Kopij zenden naar correspondentie-adres
voor de 1ste van februari, mei, augustus
en november.
Gratis voor leden en begunstigers.
Lossen nummers verkrijgbaar tegen
vergoeding van druk en portokosten.

© 2016 Een uitgave van VVG-Fryslân

De contributie voor leden bedraagt minimaal
€ 50,- per/persoon. Te voldoen op onze
bankrekening. Zie bij de penningmeester.

VVG-BESTUUR:

Ds. R. Immink Tel. 050 - 406 3289
Groningerstraatweg 175,
9493 PB De Punt
Voorzitter

Mw. M.A. de Haan - van Medevoort.
Tel. 0513 - 41 82 93
De Finne 7, 8501 PA Joure
Secretaris
E-mail: secr.vvgf@gmail.com.

Ds. H.H.A.B. Bergman Tel. 06 - 5518 7346
Weegbree 14, 8265 ER Kampen
E-mail: h.bergman@xs4all.nl
Penningmeester en beheer ledenbestand
Banknummer IBAN:
NI51 RABO 0372 0099 48

Mw. T. Adema, Tel. 0511 - 45 12 88
S.v.Heemstralaan 1, 9291 CR Kollum

Mw. C. Tijsen, Tel. 0513 - 417 396
De Finne 14, 8501 PC Joure

.....
Pastoraal-werker:
Mw. C. Bos - Switink,
Harlingenweg 19A, 8821 LD Kimswerd
Tel. 0517 - 41 49 68 of 06 - 50 40 80 82

---

www.vrijzinnig-friesland.nl
